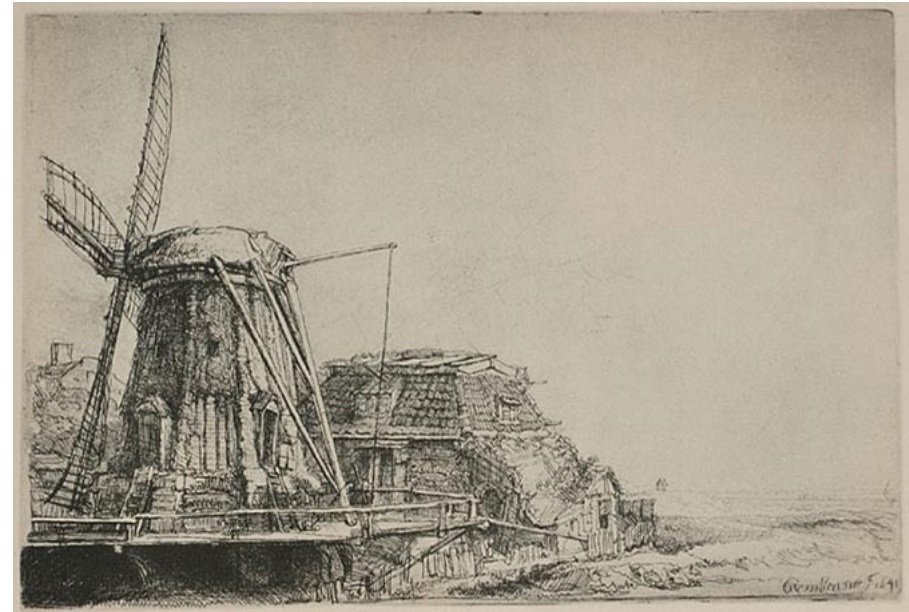
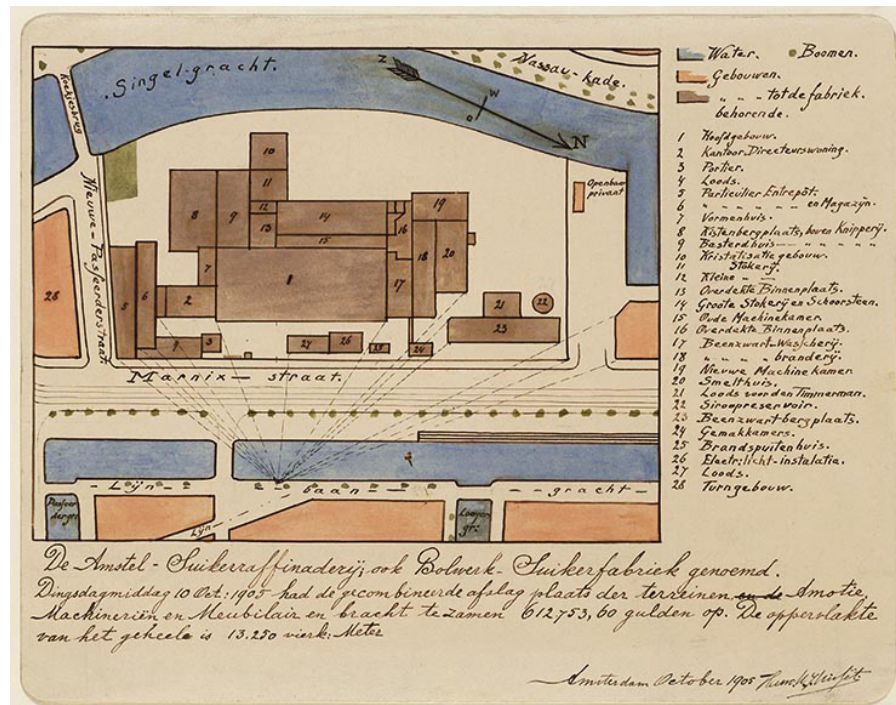

1905 - Amstel Suikerraffinaderij

In 1905 maakte Misset verschillende aquarellen van de Amstel Suikerraffinaderij aan de Lijnbaansgracht. Er zou hier het een en ander gaan veranderen en Misset ging eropuit om de bestaande situatie voor het nageslacht vast te leggen.

Misset tekende ook een plattegrond van de bestaande fabriek en noteerde daarbij: *De Amstel-Suikerraffinaderij ook Bolwerk-Suikerfabriek genoemd. Dinsdagmorgen 10 Oct. 1905 had de gecombineerde afslag plaats der terreinen, Amotie, Machineriën en Meubilair en bracht tezamen 612.753,60 gulden op. De oppervlakte van het geheel is 13.250 vierk. Meter.* Ondertekend: Misset October 1905 (zie afb. hieronder - klik de afbeelding om op volle resolutie in de Beeldbank te bekijken).

Bolwerk Osdorp

Bij de aanleg van de Derde Uitleg was Bolwerk Passeerders het laatste bolwerk dat werd aangelegd. Vanaf hier liep de stadswal via de Leidsegracht terug naar de Herengracht. De bedoeling was om vanuit dit bolwerk door te gaan met de Vierde Uitleg (1659-1662), maar door gewijzigde plannen voor het tracé moest bij dit bolwerk de lichte knik in de stadswal rechtgetrokken worden, wat inhield dat het geslacht werd en een tiental meters verderop opnieuw opgebouwd. Vanaf toen heette het Osdorp. Het bolwerk grensde aan de zuidpunt van de Jordaan, het werkgebied van leerlooiers en passeerders, die hier nabij de stadswal dicht opeengepakt hun stinkende bedrijven uitoefenden. De naam 'passeerders' is afgeleid van passeren, het bereiden en verwerken van Spaans leder. Bolwerk Osdorp bood, net als het aan de noordwestzij-

- ▲ 1641 - Rembrandt maakte deze ets van de Kleine Stinkmolen op bolwerk Osdorp - (SAA)
- 1905 - Misset tekende zelf deze plattegrond van het terrein van de Amstel Suikerraffinaderij op voormalig bolwerk Osdorp - (SAA)

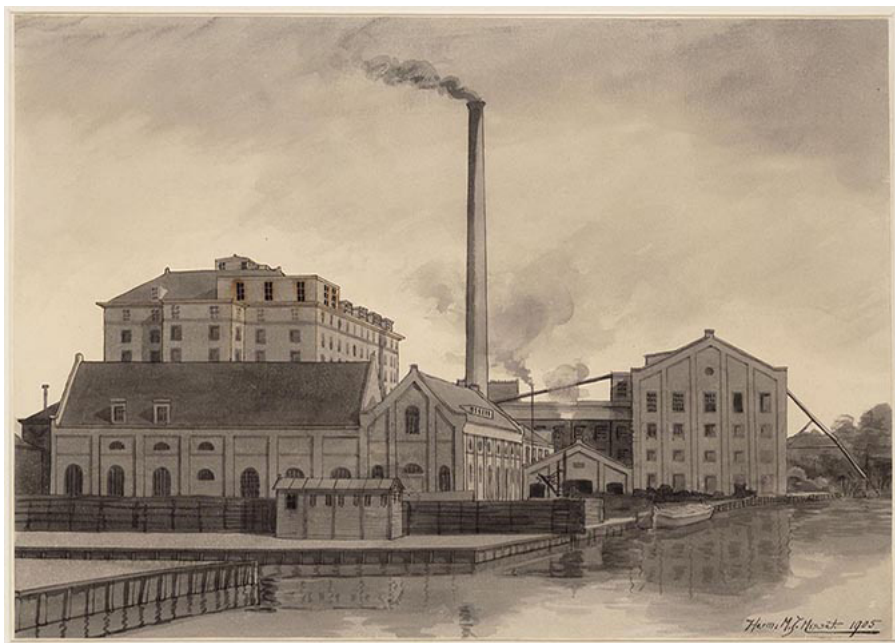
de grenzende Bolwerk Nieuwkerk, plaats aan een zeemmolen voor de productie van zeemleer. De Star op Bolwerk Osdorp was een zeemtouwersmolen, maar stond algemeen bekend als de Kleine Stinkmolen. Het betrof een zogenaamde “bovenkruier”. Bij dit type molen kon de kap worden gedraaid met behulp van een ‘staartbalk’ en een ‘kruirad’. Rembrandt maakte in 1641 een ets van deze molen. De molen op Bolwerk Nieuwkerk werd de Grote Stinkmolen genoemd. Aan het eind van de 17de eeuw, met het ter ziele gaan van de zeemleerindustrie, werd de Kleine Stinkmolen, die eigendom was van het Zeemleerbe-reidersgilde, verhuurd als kruithuis. Beide molens kwamen in 1711 in bezit van de brouwers Cornelis van Liesvelt van brouwerij Roohart en Nicolaas Noppen van de Witte Star. Zij verbouwden de molens tot moutmolens en probeerden ze te herdopen in het Roohart en de Witte Star, maar de oude namen bleven halsstarrig voortleven.

Begin 19de eeuw werd begonnen met het slechten van de stadswal. Veranderingen in de militaire strategie waren erop gericht om de vij-

- ▲ 1659 - Door het gewijzigde tracé van de Vierde Uitleg moest bolwerk Passeerders herbouwd worden, waarna het de naam Osdorp kreeg en het extra bolwerkje in de knik werd vervangen door bolwerk Sloten; in blauw het verloop van de nieuwe vestgracht - (SAA)
- 1790 - Bolwerk Osdorp met de Kleine Stinkmolen en lijnbaan - (SAA)

and niet tot onderaan de stadsmuren te laten komen, maar op afstand tegen te houden, bijvoorbeeld door de inundaties van de Hollandse Waterlinie. In het begin van de achttiende eeuw beschikte de Republiek al over diverse van dergelijke verdedigingslinies. Dit had tot gevolg dat het onderhoud aan de bouwtechnisch gezien toch al kwetsbare stadswallen doorgaans geen hoge prioriteit genoot. Aan het einde van de achttiende eeuw verkeerden deze dan ook in een deplorabele toestand en niemand geloofde meer dat de wallen nog enige militaire betekenis hadden. De eerste aanbesteding vond plaats op 29 januari 1806 en daarna volgden er in snel tempo meer. In 1818 was, op enkele stukken in de noordwestelijke hoek na, vrijwel de gehele stadswal verlaagd en op de meeste plaatsen voorzien van een dubbele rij platanen en es-sen. De stadspoorten bleven nog wel enige tijd staan, omdat deze hun functie behielden voor het heffen van poortgeld en stedelijke accijnzen. Kort na 1807 werd ook Bolwerk Osdorp verlaagd.

Amstel Suikerraffinaderij

Op veel van de geslechte bolwerken kwamen wandelpaden, maar op Bolwerk Osdorp kreeg de industrie ruim baan en op het naastgelegen Bolwerk Nieuwkerk kwam in 1833 de Engelse Gasfabriek te staan. De NV Nederlandsche Suikerraffinaderij was een bedrijf in Amsterdam dat ruwe rietsuiker verwerkte tot geraffineerde suiker. Het bedrijf is ontstaan door toedoen van C. de Bruyn die vanaf 1820 eigenaar was van een kleine suikerraffinaderij op de Lijnbaansgracht. In 1834 schafte hij een stoominstallatie aan, voor proceswarmte (om door ijzere stoombuizen de hitte door de geheele fabriek te leiden) en mechanische energie (eene machine van 6 paardenkrachten). In 1834 kocht hij twee aanpalende suikerraffinaderijen op. Zijn drie zoons namen het bedrijf over en het bedrijf werd uitgebreid, waarvoor de resterende panden in het blok werden opgekocht en gesloopt. Het aantal stoomketels nam

- ▲ 1905 - De Amstel Suikerraffinaderij gezien over de Singelgracht
- 1905 - Idem, gezien over de Lijnbaansgracht - (beide Misset - SAA)

toe tot zeven in 1841. In dat jaar werd 25.000 kilo ruwe rietsuiker verwerkt. In 1843 werd op Bolwerk Osdorp tegenover de bestaande raffinaderij een nog grotere gebouwd. Deze fabriek ging in 1846 in productie. Dag en nacht werd er gewerkt, en in de verlichting voorzag 'De Hollandsche Gaz-fabryk' (oorspronkelijk de Engelse Gasfabriek), die vanaf 1847 lichtgas ging leveren.

In datzelfde jaar kwam firma De Bruyn in financiële problemen. Ze ging verder als NV Nederlandsche Suikerraffinaderij, waarvan de gebroeders De Bruyn nog wel directeur bleven tot ze zich in 1857 terugtrokken en in Zevenbergen de eerste beetwortelsuikerfabriek van Nederland startten.

In 1848 wilde de firma haar grond verkopen, maar de nieuwe koper stelde als voorwaarde dat hij het hele terrein van het Bolwerk Osdorp wilde hebben, in pacht dan wel in eigendom. Daarvoor moest de firma onderhandelen met de gemeente, die hier ook eigendom had. In 1852 droeg de firma het deels ook door aanplantingen vergrote terrein van 1 bunder, 53 roeden en 63 vierkante ellen over aan de Nederlandsche Suikerraffinaderij voor 50 jaren in erfpacht tegen betaling van 700 gulden per jaar.

In 1877 ging ook de Nederlandsche Suikerraffinaderij failliet, waarna het bedrijf als Amstel Suikerraffinaderij de productie voortzette. In 1905 had deze firma ook het terrein in eigendom verworven. Door een overschot aan suikerfabrieken in de regio zag de eigenaar zich in 1910 echter genoodzaakt de fabriek te sluiten.

Sint Bernardus

In 1912 werd het terrein gekocht door het Sint Bernardus Gesticht, een stichting van de Zusters van Liefde (Tilburg) voor de verpleging van zieken en ouden van dagen. In het jaar daarop volgde de sloop van de fabriek. Een deel van de grond werd meteen doorverkocht aan de gemeente Amsterdam en op het eigen terrein lieten de zusters een nieuw verpleeghuis voor 330 personen bouwen naar ontwerp van architect Paul de Jongh. Oorspronkelijk was Sint Bernardus gevestigd in een gebouw uit 1882-1884 aan de Oude Turfmarkt, maar de zusters verkochten het in 1912 aan de Nederlandsche Bank die op zoek was naar ruimte om uit te breiden. De bewoners van het gesticht verhuis-

- ▲ 1913 - Het oude onderkomen van Sint Bernardus op de Oude Turfmarkt, dat in 1912 aan de Nederlandsche Bank werd verkocht - (SAA)
- 1905 - De Amstel Suikerraffinaderij gezien over de Singelgracht - Jan Hanau (SAA)
- ◀ 1900 - Idem met Koekjesbrug in de voorgrond - André de Groot (SAA)

den in 1915 naar hun nieuwe onderkomen. Het gebouw aan de Oude Turfmarkt waarvan alleen de gevel nog origineel is, huisvest tegenwoordig de afdeling Bijzondere Collecties van de Universiteitsbibliotheek.

In 2005 bleek het gebouw van Sint Bernardus op meerdere punten niet meer te voldoen aan de kwaliteitseisen die het ministerie van VWS daaraan stelt. In 2012 volgde sloop waarna in 2016 De Makroon, gebouwd in opdracht van de OsiraGroep, als woonlocatie voor senioren in gebruik kon worden genomen.

Het gebouw De Makroon is vernoemd naar het koekje ‘macaron’ (Nederlands: makroon) bereid uit amandelspijs en eiwit. De naam verwijst naar Gebouw De Krakeling aan de overkant van de straat en de aanpalende Koekjesbrug.

Met de sloop van Sint Bernardus ontstond de mogelijkheid voor archeologisch onderzoek en zo werden in 2008 de restanten van de verbindingsmuur (courtine) tussen de bolwerken Osdorp en Nieuwkerk blootgelegd. Ze lagen direct onder de vloer van het souterrain van twee 19de-eeuwse huizen aan de Marnixstraat. Het ging om een schildmuur van 1,8 meter dik, gemaakt van rode baksteen. Aan de achterzijde (de stadskant) zaten dwarsmuren. Deze dienden als fundering voor de gewelven die de aarden wal erboven moesten dragen. De onderkant van de muur lag op circa 1,40 meter boven NAP, evenals de muren bij de bolwerken Oosterblokhuis en Zeeburg. Nu is een klein deel als monument in de straat opgenomen (foto boven).

- ▲ 2010 - Dit brokstuk van de voormalige omwalling is als monument voor het voormalige bolwerk Osdorp behouden gebleven
- ◀ 1940 - Bejaardenhuis Sint Bernardus met in de voorgrond de verbeterde Koekjesbrug, klaar voor zwaarder verkeer - © Jan van Dijk (SAA)